

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Карана Дмитра Борисовича**

«Костянтин Харлампівич (1870–1932): особистість, науковець,

громадський діяч», подану на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Розвиток сучасної української історіографії зумовив переосмислення істориками сутності та змісту українського історичного процесу. Це спонукає дослідників до вивчення наукової спадщини істориків минулих поколінь та визначення їх місця в історіографічному процесі. Тому, розглянувши й проаналізувавши дисертаційну роботу Д. Б. Карана «Костянтин Харлампівич (1870–1932): особистість, науковець, громадський діяч», необхідно зазначити, що вона присвячена важливій темі, яка дозволяє дати наукову оцінку творчої та громадської діяльності члена-кореспондента Російської академії наук, академіка Української академії наук Костянтина Васильовича Харлампівича.

Вступ рецензованої праці містить основні положення, передбачені вимогами до написання дисертаційної роботи, які демонструють її новизну, практичне значення. Чітко сформульовані предмет та об'єкт дослідження, мета і завдання. Викладено теоретико-методологічну базу роботи. Структурна побудова праці є логічною й обумовлена поставленою проблемою, яка знайшла повне відображення у дослідженні.

Використання у роботі загальнонаукових (аналіз, синтез) і загальноісторичних (історико-генетичний, проблемно-хронологічний, історико-порівняльний) методів, принципів інтелектуальної історії та застосування міждисциплінарного підходу із залученням методів і положень соціології, психології, культурології створило необхідне підґрунтя для глибини аналізу матеріалу та обґрунтованості висунутих автором положень і висновків.

У першому розділі зосереджено увагу на аналізі наукового доробку з окресленої проблеми. Присвятивши увагу вивченню історіографії проблеми, класифікуючи літературу за трьома періодами: I період – від 1901 р. до початку 30-х рр. XX ст.; II – від середини 30-х рр. XX ст. до 1990 р.; III період – з 1990 р. і до сучасності, автор об'єктивно оцінив внесок дослідників цієї теми. Заслугою Д. Б. Карана вважаємо детальне вивчення праці Л. Медовкіної (с. 24), у якій дослідник виявив хронологічні й фактологічні неточності, запозичення із робіт інших дослідників, некоректні та необґрунтовані твердження. Отже, проаналізований процес накопичення історіографічних розвідок із проблеми дослідження, їх аналіз дозволив стверджувати, що наразі така тема не була предметом спеціального комплексного вивчення (с. 25).

Грунтовне студіювання джерельної бази, її повнота і репрезентативність дає підстави стверджувати, що здобувачем проведено плідну роботу щодо пошуку, виявлення, систематизації, вивчення та застосування майже всіх різновидів джерел, необхідних для дослідження теми. Про це свідчить те, що дисертант опрацював фонди 14 архівних установ України, Республіки Білорусь, Республіки Польщі, Російської Федерації, частина документів з яких уперше вводять до наукового обігу. Досить цінним є залучення приватного архіву Д. Б. Карана, який був зібраний і впорядкований власноруч дослідником (с. 28).

Важливим показником є те, що здобувач уклав найбільш повну на сьогодні бібліографію праць ученого, яка становить 151 дослідження та 109 рецензій, загалом 260 праць (с. 34). Таким чином, проведений аналіз історіографії та джерельної бази підтвердив її недостатню вивченість, водночас засвідчив репрезентативність новознайдених джерел для відтворення образу вченого та громадського діяча (с. 36).

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячено становленню особистості К. В. Харлампівича. Позитивним моментом праці є звернення до реконструкції родинного середовища і сімейного виховання. Зазначено, що у

батьківській багатодітній родині відбулася первинна соціалізація вченого, формування християнської моралі, прищеплена любов до історії рідного краю (с. 52).

Логічним стало висвітлення автором періоду навчання в духовних освітніх закладах, де відбулося формування наукових і творчих інтересів К. В. Харлампівича. Достатньо толерантним є твердження дисертанта про роки навчання у Віленському духовному училищі та семінарії, які негативно вплинули на його релігійність (с. 61). Водночас позитивно відзначено час навчання в Санкт-Петербурзькій духовній академії, у якій він сформувався як дослідник, а його наукові студії ґрунтувалися на спільності православного віровчення та шануванні місцевих етнографічних звичаїв, мови, народного побуту (с. 62).

Не оминув дисертант чиновницьку службу і приватне життя К. В. Харлампівича і констатує, що у Казанській єпархіальній училищній раді він змінює статус вченого та стає чиновником, де має можливість кар'єрного зросту, а нова посада значно розширює коло спілкування вченого (с. 76).

Третій розділ дисертаційного дослідження висвітлює постать К. В. Харлампівича в науковому та громадському житті України та Росії з кінця XIX ст. до першої третини XX ст. Дослідник справедливо зазначив, що у Казані він побудував педагогічну кар'єру й відбувся як педагог і викладач у Імператорському Казанському університеті та Казанській духовній семінарії, став науковцем, здобув науковий ступінь доктора церковної історії, був призначений ординарним професором університету (с. 98).

Значною заслугою автора є ґрунтовний аналіз наукової діяльності К. В. Харлампівича у Товаристві археології, історії та етнографії, у якому членство Костянтина Васильовича розпочалося після його призначення 14 травня 1900 р. приват-доцентом кафедри церковної історії ІКУ (с. 100). Д. Б. Каран наголошує, що для К. В. Харлампівича зібрання загальних зборів і ради товариства були певною науковою лабораторією, де він проводив

апробацію своїх наукових досліджень. Доповіді, виголошені ним на зборах товариства, були опубліковані переважно в ІТАІЕ ІКУ та сприяли швидкому входженню вченого до наукової еліти Казані. Діяльність на посаді секретаря товариства та виконання обов'язків головного редактора двомісячника ІТАІЕ ІКУ дали можливість опанувати редакційно-видавничу справу. До того ж, наукова активність ученого яскраво представлена в організації музею та у численних наукових експедиціях і відрядженнях з метою збирання матеріалів (с. 118).

Важливим аспектом представленої дисертаційної праці є вивчення діяльності К. В. Харлампівича в установах Всеукраїнської академії наук, яку подано крізь призму листування з М. Грушевським, Н. Полонською-Василенко, М. Могилянським (квітень 1927 – грудень 1931 рр.). Вивчивши епістолярну спадщину, автор стверджує, що саме М. Грушевський залучив Костянтина Васильовича до активної участі в науковому житті УАН, яке було позначено роботою у складі двох комісій ВУАН: Старої історії України та Археографічної (с. 133). Автор наголошує, що рецепція наукових досліджень К. В. Харлампівича в УАН–ВУАН, його взаємини з академічною спільнотою, які відтворені у листуванні, проливають світло на співпрацю вчених і відображає особистий аспект їхніх взаємин (с. 137).

Четвертий розділ дисертаційного дослідження аналізує основні напрями наукових пошуків К. В. Харлампівича. Автор переконує, що концепція про започаткування нового типу школи в українських і білоруських землях кінця XVI – початку XVII ст. порушили цілий комплекс тогочасних дискусійних проблем і викликали відчутний резонанс серед наукової громадськості Російської, Німецької та Австро-Угорської імперій. Дисертант довів, що К. В. Харлампівич створив і обґрунтував концепцію про створення в українських землях кінця XVI – початку XVII ст. нового типу школи (слов'яно-греко-латинської), яка була започаткована в Острозькій школі та продовжила свій розвиток в Києво-Могилянському колегіумі (с. 156). Автор цілком слушно

наголошує на визнанні науковою спільнотою доробку Костянтина Васильовича, зазначивши його високий професійний рівень, новизну та залучення великого масиву невідомих раніше документів (с. 157).

Не оминув дисертант питання впливу української культури на російське церковне життя в історичних дослідженнях К. В. Харлампівича. У роботі підкреслено, що науковець був переконаний у тому, що українці принесли в суспільство Російської централізованої держави адаптовану для православ'я єзуїтську систему освіти та створили якісно нову школу (с. 190).

Висновки роботи відтворюють синтез авторських суджень про особистість, науковця, громадського діяча Костянтина Васильовича Харлампівича (1870–1932), його науковий доробок, ідейно-теоретичні погляди та концепції. Дослідник зазначив, що серед наукової спільноти Російської імперії учений посів заслужене місце історика церкви та освіти українських, білоруських, литовських земель у складі Речі Посполитої в XVI–XVII ст. (с. 195). Дисертант прийшов до висновку, що творчі здобутки Костянтина Васильовича як відомого провідника ідей української інтелектуальної колонізації Російської централізованої держави окреслюють його вагомий внесок в українську історичну науку (с. 200).

Роботу завершено достатнім і кваліфіковано структурованим списком використаних джерел та літератури. На схвалення заслуговують наведені додатки, зміст яких свідчить про величезну проведену роботу щодо систематизації матеріалів, пов'язаних із життям та діяльністю К. В. Харлампівича.

Варто зазначити, що дисертація Дмитра Борисовича Карана є оригінальним, самостійним науковим дослідженням із достовірними, належним чином обґрунтованими результатами, які органічно пов'язані із опрацьованим джерельним матеріалом та підтверджені узагальненнями й оцінками в межах окремих сюжетів та цілих розділів. За своєю тематикою і змістом дисертаційне дослідження відповідає вимогам спеціальності 07.00.01 –

історія України. Автореферат відображає зміст дисертації та основні результати дослідження й оформлений відповідно до чинних вимог. Основні положення дисертації та автореферату є ідентичними. Рівень апробації основних положень та висновків роботи достатній.

Водночас, дисертаційне дослідження Д. Б. Карана не позбавлене певних недоліків, а тому слід зазначити окремі зауваження та побажання:

- варто було б ретельніше підійти до аналізу ідеології «західнорусизму» в школі церковної і цивільної історіографії «Західної Русі» в Санкт-Петербурзькій духовній академії з метою ширшого розуміння її впливу на формування й еволюцію творчих інтересів К. В. Харлампівича;
- на наш погляд, не знайшло всебічного висвітлення значення культурно-просвітницької діяльності українців у Російській централізованій державі з середини XVII ст. до 1762 р., адже це полегшило б сприйняття сучасниками творчого доробку К. В. Харлампівича;
- у контексті використання контент-аналізу критики заслуговує методика аналізу епістолярної спадщини К. В. Харлампівича з академічною спільнотою УАН–ВУАН, оскільки автор обмежився фактично констатацією змісту листування, а не інтерпретацією, оцінкою, висвітленням наукових поглядів ученого;
- приділено недостатньо уваги вивченню життєвих обставин, які впливали на вибір К. В. Харлампівичем творчих інтересів, що у свою чергу дало б дисертанту підстави визначати періодизацію наукового шляху інтелектуала;
- автору доцільно було б докласти зусиль щодо пошуку інформації про останні роки життя і заслання К. В. Харлампівича, яка представлена в дослідженні фрагментарно;

- не виваженим видається повтор тексту у висновках матеріалу основної частини (с. 118, с. 119, с. 136, с. 194; с. 98, с. 194).

Проте, вказані зауваження і побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертації Д. Б. Карана, яка засвідчує його достатню наукову кваліфікацію та компетенцію.

Загалом, дисертація на тему «Костянтин Харлампівич (1870–1932): особистість, науковець, громадський діяч» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а дисертант – Дмитро Борисович Каран заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії України
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Л. І. Синявська

Підпис офіційного опонента
доктора історичних наук, доцента,
професора кафедри історії України
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
Синявської Лариси Іванівни засвідчую:

Ректор
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
доктор економічних наук, професор

О.В. Черевко